

HARLINGEN, DE DOOPSGEZINDE KERK

In Friesland werden rond 1530 de eerste Dopersen actief en niet alleen de zo bekend gebleven Menno Simons speelde hierbij een belangrijke rol. Mensen als de broers Obbe en Dirk Philips en Leenaert Bouwens waren de eersten die op verschillende plaatsen Doperse gemeenten stichtten. In 1531 werd eerste aanhanger van de Dopersen, Sicke Snider, in Leeuwarden onthoofd en de vervolging van de Dopersen vindt rond 1535 een hoogtepunt na oproeren in Amsterdam en het door Dopersen bezette klooster Bloemkamp bij Bolsward.

Ook in Harlingen waren rond 1535 de eerste Dopersen al actief en bij de eerste voor hun geloof terechtgestelden waren ook mensen die contacten onderhielden met de Doperse groepen in Harlingen: in 1539 wordt de uit Kimsward afkomstige **Tjaard Renicx** of **Reynerts** in Leeuwarden terechtgesteld, en de binnen de Harlinger Doperse gemeente actieve Fransman **Jacques d'Auchy** wordt in 1559 in Leeuwarden in de gevangenis vermoord.

Menno Simons zelf heeft ook bij de stichting van een doopsgezinde groep in Harlingen een rol gespeeld; vooral bij het beëindigen van onenigheden heeft hij een bemiddelende rol gespeeld in 1557; hij kwam er zelfs voor uit zijn ballingsoord Wüstfeld. Verdeeldheid is onder de Doopsgezinden in de 16de en 17de eeuw een bekend verschijnsel, groepen als Waterlanders, Hoogduitsers, Friezen en Vlamingen hebben ook in Harlingen eigen plaatsen van samenkomst en regelmatig vindt ook binnen deze groepen afscheiding plaats. De Doopsgezinde groepen kwamen samen in schuilkerken, vaak pakhuizen, zoutketen of gewone particuliere woningen, in Harlingen zijn de plaatsen van deze schuilkerken nog wel bekend. De voorganger van de huidige Doopsgezinde kerk wordt voor het eerst genoemd in 1610, als **Thymen Hobbesz**, en **Doed Barlelsdr.** grond pachten van een "ledige plaats cum annexis aan de Zoutsloot", zij moeten op deze plaats een groot pakhuis of schuur hebben laten bouwen, deze Groote Schuur hebben ze in december 1614 verkocht aan **Pieter Symensz**, en Pieter Symensz, verklaart dat hij deze schuur gekocht heeft "uit naam en ten profijte van de gemeente zijner geloofsgenoten, de Hoogduitse gemeente." Vanaf dit moment is deze schuur in gebruik als vermaning, in 1630 is al sprake van "Mennoniste Schuur". In 1641 wordt dit kerkgebouw, vergroot, de daarvoor benodigde gelden worden door de gemeenteleden zelf opgebracht. Omdat het houtwerk aan de buitenkant blauw geverfd was, kreeg het doopsgezinde kerkgebouw de naam van Blauwe Schuur, een naam die tot de sloop in 1857 is gebleven.

In 1672 verenigden de verschillende Doopsgezinde groeperingen binnen Harlingen zich tot één gemeente en deze gemeente kerkte voortaan in de Blauwe Schuur; hiervoor werd het gebouw nogmaals vergroot. Binnen het gebouw waren brede vooruitspringende galerijen gebouwd, een bouwwijze die in meer Doopsgezinde kerkgebouwen werd toegepast om zoveel mogelijk mensen in de toch beperkte ruimte te kunnen bergen, want officieel bleven de Doopsgezinden in de 17de en 18de eeuw behoren tot de groeperingen die hun geloof niet openlijk mochten uitoefenen; vandaar ook dat de Blauwe Schuur alleen via een smalle straat of steeg te bereiken was.

In 1795, met de komst van de Fransen en de stichting van de Bataafse Republiek, krijgen de verschillende godsdienstige groeperingen godsdienstvrijheid, en konden ook de Doopsgezinden openlijk hun godsdienst te belijden. In 1810-1811 bouwt de Leeuwarder orgelbouwer **Albertus van Gruizen** voor de Blauw Schuur een orgel dat in een Feestelijke dienst op 28 maart 1811 in gebruik wordt genomen.

Op zondag 7 Februari 1830 ontstaat in de kerk brand, maar deze wordt op tijd geblust; hierna wordt de kerk opnieuw geverfd en men brengt ook lampen aan in de kerk. Toch nemen de klachten over het gebouw toe: het zou te benauwd zijn, en bij het zingen had men last van de akoestiek van de ruimte, het geluid van het orgel werd op de verschillende galerijen op een verschillend moment gehoord, wat het zingen chaotisch maakte. Uiteindelijk nam men in 1856 het besluit de oude kerk te slopen en te vervangen door een nieuwe, de huidige, kerk.

De architecten van het nieuwe gebouw waren de heren **J. en J. Posthuma**, en het werk werd uitgevoerd door de Harlinger meestertimmerlieden **J.H. van der Weide** en **T. Soete**. Zij namen het werk aan voor de som van f 28.628,-- , terwijl de bouwkosten beraamd waren op f 40.000,--! Boze tongen beweren dan ook dat de klachten over de bouwkundige staat van het kerkgebouw, dia al vrij snel na de bouw optraden, aan dit verschil te wijten zouden zijn. Op donderdag 28 mei 1857 werd de eerste steen gelegd in aanwezigheid van vertegenwoordigers van alle Harlinger kerkgenootschappen,

op zondag 19 september 1858 werd het nieuwe kerkgebouw plechtig in gebruik genomen. Het gebouw is gebouwd in de vorm van een kruis, overdekt met een eenvoudig kruisgewelf. In drie armen zijn de banken opgesteld, waarbij in de twee tegenover elkaar gebouwde armen ook nog eens galerijen zijn gebouwd. In de vierde arm zijn het orgel en de nieuwe preekstoel opgesteld. Langs de rand van het kruisgewelf zijn gegoten ornamenten aangebracht en ook in de armen lopen langs de rand dezelfde randversieringen. Orgelbouwer Van Oekelen plaatste het Van Gruizen-Organ na een vergroting/verbouwing in de nieuwe kerk. De ramen werden vervaardigd van gietijzer. Verder was het interieur uiterst sober, de banken waren zonder versieringen en in hout-imitatie geleverd. Al betrekkelijk snel na de voltooiing komen er klachten van bouwkundige aard. Er is sprake van hinderlijke tocht, de verarming is onvoldoende, het muurwerk vertoont gebreken. In 1886 en 1887 wordt het muurwerk aangepakt: de zuider buiten- en binnenmuur wordt met portland-cement beraapt en ook het dak moet worden hersteld. Het exterieur heeft hier wel door geleden: de pilasters die de hoeken van het gebouw vormen, contrasteren nu niet meer met het baksteenwerk. In 1931 krijgt de kerk elektriciteit, zodat de verlichting en de windvoorziening van het orgel verbeterd kunnen worden. De bouwkundige toestand van het kerkgebouw is anno 1992 slecht en een totale restauratie van het gebouw zou een goede zaak zijn.

Het orgel:

In 1810-1881 bouwde de katholieke orgelbouwer Albertus van Gruizen het eerste orgel voor de kerk, een vermoedelijk twee-klaviers werk met een hoofdwerk en een onderwerk; de oorspronkelijke dispositie is niet bekend. In 1848 heeft Willem Hardorff het orgel vergroot.

In 1857 heeft Petrus van Oeckelen het orgel overgeplaatst in de nieuwe kerk en tevens het orgel vrij drastisch gewijzigd: het gehele front werd veranderd en tevens zwart geverfd.

De huidige dispositie luidt als volgt:

Manuaal:		Onderwerk:		Pedaal:	
Prestant	8'	Fluit does	8'	Subbas	16'
Bourdon	16'	Viola di Gamba	8'	Prestant	8'
Cornet	5 st disc .	Fluit	4'	Octaaf	4'
Holpijp	8'	Salicionaal	4'	Bazuin	16'
Octaaf	4'	open plaats		Trombone	8'
Violon	8'	Vox Humana	8'	open plaats	
Superoctaaf	2'				
Mixtuur	3-4 st				
Trompet	8' bas en disc.				
Manuaalomvang c-f''', pedaal c-d'					

L.K. van der Meer

Literatuur:

- C. Nielsen, Mennisten en Vermaningen, Beelden uit de geschiedenis van de Doopsgezinde Gemeente te Harlingen (1983.)
- J. Jongepier, Frieslands Orgelpracht, Sneek, 1970